

Alenka Veler

ZA ODRASLE? ZA MLADINO? JE KATEGORIZACIJA SPLOH POTREBNA?

Izhodišče za ta prispevek je povabilo Pionirske – centra za mladinsko književnost na strokovno sredo z naslovom Prehodi: med odraslo in mladinsko književnostjo. Na njej naj bi spregovorila o razlogih, zaradi katerih sem v program mladinskega leposlovja uvrstila roman Suzane Tratnik *Ime mi je Damjan*. Ob tem sta me najprej prešinili dve misli: zdaj bom razkrinkana na najbolj banalen način in kaj sploh zares povedati o tem? V bistvu lahko vse strnem zgolj v en stavek. Ampak po drugi strani je bilo to povabilo vseeno priložnost, da izpostavim razmišljanje, ki se mi je izoblikovalo v zadnjih devetih letih, odkar se intenzivno ukvarjam z branjem mladih in ob izmenjavi mnenj s kolegi, ki vsak po svoje poskušajo kaj prispevati temu področju.

Damjan

Najprej odgovor na izhodiščno vprašanje, zakaj smo se odločili za izdajo knjige *Ime mi je Damjan* v programu za mladino. Na kratko: knjiga mi je bila zelo všeč, zdelo se mi je, da ima kaj povedati mladim in da bi jo ti morali brati, več kot deset let po izidu ni bila več dostopna drugje kot v knjižnicah. Malo obširneje: v resnici je to precejšnje naključje. Ko sem se leta 2012 odločila, da bo v zbirki Odisej izšel izbor kratkih zgodb angleških pisateljev o prvih izkušnjah s spolnostjo *Prvič*, sem želela dodati še dve zgodbi domačih avtorjev. Po fenovsko sem si želela delati s Suzano Tratnik in Goranom Vojnovičem. Nobeden od njiju v tistem trenutku ni pisal knjig z mislijo na mlade, a zdelo se mi je, da znata dobro ujeti njihova občutja in da na inovativen način naslavljata pomembne teme. Vedela sem tudi, da ju k pisanju daljših del ne morem nagovarjati, saj je bil Vojnovič takrat polno zaposlen s filmi in pisanjem kolumn, za Tratnikovo pa nisem bila prepričana, da bi jo to sploh zanimalo. Rekla sta ja in ko sem se potem dobila s Suzano, me je čisto spontano prešinilo, da bi lahko *Damjana* ponatisnili v zbirki Odisej. Suzana se je strinjala in roman *Ime mi je Damjan* se je znašel na policah z mladinsko književnostjo, izbor za projekt Rastem s knjigo pa mu je prinesel širok krog bralcev. Suzana je nato napisala še roman *Tombola ali življenje*, ki ga je prijavila na natečaj modra ptica za mladinski roman.

Če ostanem pri Suzani Tratnik – lani je bil za projekt Rastem s knjigo za srednješolce izbran še en njen roman, ki ga ni napisala z mislijo na mlade bralce, to je knjiga *Noben glas*, ki je izšla pri založbi Beletrina. In če še malo ostanemo pri projektu Rastem s knjigo: za SŠ je bil leta 2013 izbran roman *Jugoslavija – moja dežela* Gorana Vojnovića. Tudi ta ni bil napisan kot roman za mladino. Če si ogledamo seznam knjig, izbranih za projekt Rastem s knjigo za SŠ, takoj opazimo, da je precej raznorodno in da ima žirija očitno kar težko nalogo. Vidimo tudi, da je založba Beletrina zaznala, da je na ta natečaj smiselno pošiljati dela, ki niso izšla z oznako mladinski roman. Izbira za 7. razred osnovne šole je morda lažja, saj se zdi ta skupina bralcev nekako bolj homogena. Ko pridemo do srednješolcev, je zagotovo težje. Postavimo se vprašanja: kakšna dela izbrati, da bodo povezala dijake zelo različnih sposobnosti in interesov, taka, ki jih ne bodo podcenjevala, hkrati pa ne bodo prezahtevna. Kako gimnazijca, ki že posega po literaturi brez posebne oznake, je pa na oddelku za odrasle, nagovoriti z »mladinsko knjigo«? Zanima me, ali ima ločevanje na »mladinsko« in »odraslo« v tem primeru sploh kak smisel.

»Mladinsko« vs. »odraslo«

Sem urednica mladinske književnosti, urejam knjige za prednajstnike in najstnike. Ko obiskujem sejme, dobivam priporočila agentov in založb. Za najstnike mi ponujajo dela, ki so označena s kratico YA – young adults, mladi odrasli. Kategorija zajema starostno skupino od 12. do 18. leta, ki pa je precej široka glede na to, kakšne razvojne naloge morajo mladostniki v tem obdobju opraviti. Vemo, da je ta oznaka predvsem tržna kategorija, ki so jo izumili založniki, da lažje definirajo nišo, a pri tem so svoje prispevali tudi knjižničarji, ki so z njo na nek način hoteli zgraditi most med otroško literaturo in literaturo za odrasle. Knjige, ki so razvrščene v to kategorijo, so večinoma problemski romani. Skupno jim je to, da so glavni protagonisti mladostniki, ki se soočajo s težavami ob prehodu iz otroštva v odraslo dobo. A v resnici je paleta žanrov znotraj kategorije mladi odrasli skoraj ravno tako široka kot v književnosti za odrasle – od realističnih do fantazijskih del. Teme, ki jih najdemo pod to kategorijo, so pogosto prijateljstvo, prva ljubezen, odnosi med ljudmi in iskanje lastne identitete. V zadnjih petih letih se je pojavila celo – kar se mene tiče čisti založniški izum – kategorija New Young Adults, v katero spadajo večinoma lahkotnejši ljubezenski romani, katerih glavni protagonisti so mladi med 18. in 30. letom. Zelo očitna tržna niša, ki izhaja iz komercialne uspešnosti in porasta prodaje knjig iz kategorije mladi odrasli v zadnjih 15 letih.

Kot bralka se sprašujem, ali je to res potrebno. V časih, ko sem jaz odraščala, tega ni bilo. Bile so otroške knjige in knjige za odrasle, po katerih smo začeli svobodno posegati, ko smo dosegli določeno stopnjo zrelosti in nas je zanimal svet, ki ga nismo dobro poznali. Nagovarjati so nas začele zahtevnejše teme. Vse tisto neznanost in vznemirljivo, česar še nismo živeli, pa nas je neustavljivo privlačilo. Pa naj je bila to proza, poezija ali zahtevnejša humanistična literatura. V srednji šoli smo brskali po vsem, kar so ponujale police v domači, šolski ali splošni knjižnici, in raziskovali, tudi če v resnici večine prebranega nismo razumeli. Moje izkušnje kažejo, da danes ni nič drugače, le da se je pojavila izrazita potreba odraslih, da bi nadzorovali priložnostno branje mladih. Poudarjam: priložnostno branje, o čemer bom govorila tudi v nadaljevanju.

Kot urednica seveda razmišljam o tem, kaj bi mladi želeli brati. Iščem kakovostne knjige, ki bi jih utegnile nagovoriti, in ker se je na področju mladinske književnosti pojavilo veliko število kakovostnih avtorjev, lahko uspešno izberem dovolj zanimivih naslovov za objavo. Eno od izhodiščnih vprašanj za ta prispevek je bilo, ali bomo tudi v prihodnje posamezna dela, ki niso bila napisana za mladino, uvrstili v zbirke za mladino. Kot lahko vidimo iz primera knjige *Ime mi je Damjan*, to ni bila globoko pretehtana odločitev, prej naključje. Velikokrat me ob branju knjig, ki izhajajo v zbirkah brez posebne oznake, je pa jasno, da so namenjene odraslim, prešine, da bi marsikatera od njih lahko mirno izšla v zbirki Odisej. Pa tudi obratno. Da so te knjige crossover. Tak v nebo vpijoč primer je denimo knjiga *No in jaz* francoske avtorice Delphine de Vigan, ki je v Franciji izšla z dvema ovitkoma – enim za odrasle in drugim za mladino – in se znašla na policah knjigarn in knjižnic na obeh oddelkih. Tudi naša zbirka Roman je polna naslovov, ki bi lahko izšli v Odiseju, kar po besedah urednika zbirke Roman Andreja Ilca morda priča o infantilizaciji literature in tudi o infantilizaciji bralcev. To domnevo potrjuje podatek, da je po nekaterih raziskavah bralnih navad (predvsem v ZDA) polovica bralcev knjig iz kategorije mladi odrasli odraslih, ne nujno staršev odraščajočih otrok in strokovnjakov za mladinsko književnost.

S tem ne želim zmanjšati pomena in vrednosti knjig, ki jih uvrščam v svoj program. Nasprotno. Trudim se izbirati dela, ki imajo kaj povedati in to na način, da bralcev ne podcenjujejo, a obenem mi je v zadnjih treh letih prav izkušnja tesnega sodelovanja z dijaki pri Festivalu angažiranega pisanja Itn. pokazala, da je dober bralec tudi zahteven in radoveden bralec. In da včasih to, da neka knjiga pristane na policah z mladinsko književnostjo, pomeni tudi to, da bo ostala neprebrana ali pa jo bodo gimnazijci brali drugače. To se mi je v zadnjem času pokazalo pri izvrstni knjigi Janje Vidmar *Črna vrana*, ki sem jo dala v branje našim Itn.-jevcem, ter zbirki kratkih zgodb letošnje tuje gostje festivala Janne Teller *Vse*. Obe imata odprtega naslovnika in nagovarjata tudi zrelejše bralce. Sta literarno kakovostni, a pri zahtevnejših mladih bralcih zaradi uvrstitve v zbirko Odisej dobita drugo konotacijo. Tako pač je. Bralec, ki želi biti odrasel, ne bere rad knjig, ki nosijo oznako »knjiga za mladino«.

Že lani smo k oblikovanju programa festivala Itn. povabili gimnazijce iz društva Novi dijak. Rezultat tega sodelovanja so bile bistveno zahtevnejše festivalske vsebine, kot smo jih mladim ponudili prvo leto. Na njihovo željo smo, denimo, pripravili predavanje o Virginii Woolf, ki je ni v šolskem kurikulumu, pa je bil to eden najbolj obiskanih dogodkov festivala, na katerem so dijakinje in dijaki prevajalki Bredi Biščak spontano postavljali vprašanja o pisateljičinem delu. Za osnovo svojega performansa so si izbrali knjigo *Deklina zgodba*, najbolj presenetljiv pa je bil pesniški večer Ane Pepelnik in Mitje Draba, ne prav na široko poznanih pesnikov, ko je bila dvorana Vodnikove domačije v nedeljo popoldne polna do zadnjega kotička. Če smo morda programske vodje festivala takrat še malo dvomile o teh vsebinah, smo se letos preprosto prepustili željam in potrebam dijakov in nastal je program, ki je zanimiv prav za vse radovedne in zahtevnejše bralce, ne glede na starost. Iz imena festivala smo zaradi tega izpustili pridevnik »mladinski«. Eden od argumentov naših dragocenih sodelavk in sodelavcev za to odločitev: »Menimo, da 'mladinska' literatura ne obstaja. Mladi berejo vse, literaturo, ki je namenjena mladim, pa berejo vsi – zato je lahko vsa literatura mladinska, vsa mladinska literatura pa literatura za odrasle.« Že bežen pogled na letošnji program,

dostopen na www.itn-fest.si pove, da dijakov glede bralnih potreb in pričakovanj ne smemo podcenjevati.

Za konec

Zagotovo knjiga *Ime mi je Damjan* ne bi doživela takšne obravnave, kot jo je, če ne bi izšla v zbirki *Odisej* – spremno besedilo in dodatno gradivo na fejstbuk.net zagotavljata bolj poglobljeno obravnavo. Zaradi izbora v projekt *Rastem s knjigo* je dobila širok krog novih bralcev, novo življenje. Prišla je do mladih, ki bi jo drugače zaradi slabe dostopnosti zagotovo spregledali. Odločitev za ponatis v *Odiseju* je bila prava. Nimam načrtov, da bi resno brskala po izvirnih knjigah za odrasle in jih uvrščala v svoj program. Delam s tem, kar dobim, in zaenkrat je na voljo dovolj kakovostnih rokopisov za objavo. Pomemben vir teh je v zadnjih letih postal razpis za modro ptico, na katerega se prijavljajo tudi avtorji, ki doslej knjig za mladino niso pisali – višina nagrade in dober glas med kolegi sta tudi njih na nek način pripeljala v to tržno nišo, kar je bil tudi eden od ciljev natečaja. Na splošno pa se mi zdi pomembno, da se tisti, ki knjige priporočajo srednješolcem, ne omejujejo s kategorizacijama mladinsko in odraslo, da spodbujajo dijake, naj posegajo po različnih literarnih žanrih in zvrsteh. Pomembno je, da jim odpirajo okna v nove svetove, da bi vsak zase našel tisto, kar ga najbolj nagovarja, brez omejitev. Da jim puščamo svobodo in omogočimo užitek ob raziskovanju ter se ne ukvarjamo s tem, kaj je zanje primerno in kaj ne.